30 שנה לאוסלו – לאן ממשיכים מכאן?

written by תא"ל במיל' יוסי קופרווסר | 01.10.2023

אשר יגורנו בא. כל החששות שהעלו שרי הממשלה שאישרו את הסכם אוסלו בישיבה שהפרוטוקול שלה פורסם לאחרונה ב-N12 התממשו. הפלסטינים נותרו מחויבים לנרטיב המאבק בציונות, הטרור גבר, חמאס מתחזקת, שיתוף הפעולה הביטחוני הוא מוגבל, הסיכוי להגיע להסדר קבע עם הפלסטינים נראה רחוק מתמיד, והנחמה פורתא היא שנפטרנו מהצורך לנהל את חיי היום יום של הרוב המכריע של הפלסטינים.

גם בצד הפלסטיני יש תסכול רב. אומנם הם קיבלו לידיהם את השליטה בעזה וב-40 אחוז משטחי יהודה ושומרון, בהם מתגוררים כמעט כל הפלסטיני, והפכו שטחים אלה לבסיס להמשך המאבק נגד ישראל. אולם, נכזבה תקוותם שההסכם יוביל לכינון מדינה פלסטינית שירושלים בירתה ויקדם הסדר לבעיית הפליטים, בלי שהפלסטינים יידרשו להכיר בישראל כמדינת הלאום של העם היהודי ויוותרו על חזונם להכריע את הציונות ולכונן מדינה פלסטינית על כל שטחה של ארץ ישראל, המכונה בפיהם פלסטין. יתר על כן, הרשות איבדה את השליטה בעזה לחמאס. גם כך, כינון הרשות הפלסטינית הינו ההישג החשוב ביותר של התנועה הלאומית הפלסטינית מאז הקמתה, ולמרות שהם שולטים במרבית הפלסטינים, הם שומרים על מעמד הקורבן הנתון תחת כיבוש וסובל מפליטות – נכס חיוני בראייתם להמשך המערכה.

אומרים שהכישלון הוא יתום, וגם במקרה הזה איש איננו מתנדב לקחת אחריות ובעלות על התוצאה וכל הגורמים מטילים את האשמה על יריביהם הפוליטיים. עם זאת, למיטב הבנתי, שתי הסיבות העיקריות למציאות המרה ולקושי לצפות לעתיד טוב יותר הן הדבקות הפלסטינית בנרטיב המאבק בציונות ו"העיוורון מרצון" והסלחנות שהפגינה ישראל (וכמוה הקהילה הבין-לאומית) לכל אורך התקופה מול ההפרות הבוטות של ההסכם על ידי הפלסטינים. רבין ופרס אחריו דרשו אומנם מהפלסטינים להתנער מהנרטיב הבעייתי, אבל משהתברר כצפוי שאין לפלסטינים כוונה לעשות זאת העדיפו להשלים עם כך, במקום להגיב בחומרה. הניסיון לייחס את כישלון אוסלו למעשי הרצח הנתעבים של שני קיצונים יהודים, ברוך גולדשטיין ויגאל עמיר, ולשלל סיבות נוספות, שכולן תרמו במידה מסוימת לתוצאה המאכזבת, מסיט את תשומת הלב מהבעיות השורשיות והאמיתיות.

לפי הנרטיב הפלסטיני, היהדות היא דת ולא לאום וליהודים לא הייתה מעולם ריבונות בארץ ישראל. לפיכך, מבחינתם, אין הצדקה להקים (מחדש, על פי נוסח המנדט שניתן לבריטניה על ידי חבר הלאומים לפני מאה שנים) בית לאומי לעם היהודי ולו על גרגר מאדמתה של הארץ. הציונות היא יציר כפי הקולוניאליזם, שרצה להיפטר מהיהודים בשל התכונות הבלתי נסבלות שלהם (אבו מאזן חוזר שוב ושוב על מנטרות אנטישמיות אלו) ולהשתמש בהם כדי לבלום את האיסלאם, ולפיכך יש להמשיך ולהיאבק נגדה באמצעות מערכה רב-ממדית הכוללת אלימות וטרור. במקום להשקיע בקידום תרבות של שלום, כפי שהתחייבה בהסכם, הרשות הפלסטינית

הקדישה את מרב מאמציה להטמעת נרטיב המאבק עד הניצחון בלבבות הפלסטינים באמצעות מסרי ההנהגה, תשלום משכורות למחבלים ומשפחותיהם, תוכן ספרי הלימוד, התרבות והתקשורת. מאמץ דומה מנהלת הרשות להטמעת הנרטיב האנטישמי שלה גם בשיח הבין-לאומי על ידי המערכה שהיא מנהלת נגד הלגיטימציה של קיום ישראל, תוך הפרת התחייבויות נוספות שלה בהסכמים. בראיית הפלסטינים, אין ספק שמערכת ההתשה שהם מנהלים תשיג בסופו של דבר את יעדיה, והרפיסות שמגלים גורמים שונים בישראל תתורגם לנסיגות נוספות כמו אלו שהתרחשו בעקבות האינתיפאדה הראשונה (אוסלו) והשנייה (ההתנתקות).

השאלות העיקריות כרגע הן מה צופן העתיד לגבי הסכסוך הישראלי-פלסטיני, אלו לקחים יש להפיק מ-30 שנות אוסלו, מהו האינטרס הישראלי ומה על ישראל לעשות כדי לקדמו?

קיימים וקטורים רבי משקל המצביעים על המשך המבוי הסתום והסטטוס-קוו בקשר לסכסוך. ראשית, למרות שכל הצדדים אינם מרוצים מהמצב הקיים ופועלים לשנותו, אף צד איננו מוכן לשלם את המחיר הכרוך בשינוי, הן מההיבט של האינטרסים הלאומיים והן מההיבט הפוליטי ומסיבות הקשורות ליחסי החוץ. כך, ישראל איננה מתכוונת להסכים להקמת מדינה פלסטינית ולצאת מאיו"ש ללא שינוי מהותי ומתמשך בעמדה הפלסטינית, או לחלופין להחיל את ריבונותה באורח חד צדדי על חלקים משטח C, מחשש מהתגובה הערבית והבין-לאומית, וכמובן שאין בכוונתה לפגוע ברשות הפלסטינית, מחשש שיהיה עליה ליטול על עצמה את ניהול חיי הפלסטינים. הפלסטינים, מנגד, אינם רואים את ייעודם בניהול החיים האזרחיים של בני עמם, אלא בקידום יעדיהם הלאומיים מרחיקי הלכת, אבל הם אינם מתכוונים להתנער מהנרטיב הבעייתי ולהפסיק לשלם משכורות למחבלים או לחלופין לפתוח במערכה רבתי נגד ישראל. שנית, לשני הצדדים יש יתרונות בהמשך המצב הקיים, המאפשר להם לקדם את יעדיהם ולקיים סימביוזה רב-ממדית ביניהם, תוך דחיית ההכרעות וקיום איכות חיים בעייתית אך נסבלת למרבית האוכלוסייה בשני הצדדים. הסטטוס-קוו כרוך בסבל ומאמץ, אך החלופות עלולות להיות מכאיבות יותר. בפועל, מדיניות ישראל, הנגזרת במידה רבה מהמלצות מערכת הביטחון, מתמקדת בהבטחת המשך הסטטוס-קוו, תוך "כיסוח דשא" מוגבר של גילויי הטרור ומתן הטבות כלכליות לפלסטינים, כדי ליצור להם תמריץ להימנע מהצטרפות למעגל הטרור.

עם זאת, יש כמה וקטורים המלמדים על שבריריות גוברת של הסטטוס-קוו, ועלולים לחייב שינוי או לגרום לו, גם אם למרבית הגורמים לא יהיה עניין בכך. ראשית, הסטטוס-קוו עצמו איננו יציב שכן מובנים בו תהליכים העלולים לערער אותו, ובראשם, מבחינת ישראל, התגברות הטרור, היחלשות הרשות הפלסטינית והבנייה הפלסטינית בשטחי C. הפלסטינים מצידם מצביעים בהקשר זה על פעילות נוער הגבעות ועל הרחבת הבניה בהתנחלויות והגברת הפעילות של ישראל נגד פעילי הטרור הפלסטינים בתוך שטחי הרשות.

שנית, האפשרות שאבו מאזן ייאלץ לעזוב את המערכת הפוליטית בתוך זמן לא רב נראית ריאלית. היא מחריפה כבר עתה את המתחים בפתח בין היורשים הפוטנציאליים ומעלה על הפרק שלושה תרחישי אב לגבי היום שאחרי המנהיג הוותיק האחד, שימור מסגרת הרשות

והמשך השליטה של הפתח (בהובלת המועמדים שאבו מאזן סימן, חסין אלשיח' ומאג'ד פרג', או מי ממתחריהם הרבים) בין אם בהעברה מסודרת של השלטון ובין אם לאחר מאבקי כוח בין המתמודדים; השני, השתלטות חמאס, בין אם בשיתוף פעולה עם גורמים בפתח, או בכוח או כתוצאה מבחירות; והשלישי, כאוס כתוצאה ממלחמת כל בכל שתביא להתפרקות הרשות הפלסטינית ולשליטה של גורמי כוח מקומיים בתאי שטח קטנים.

שלישית, חמאס, בגיבוי איראן וחיזבאללה, הולכת ומתחזקת ברחוב הפלסטיני. היא ותומכיה מנהלים אומנם מדיניות שקולה בעזה, כדי לא לסכן את אחיזתם ברצועה, אבל בבסיסם הם גורמים טורבולנטיים החותרים לשנות את המצב, להשתלט על המערכת הפלסטינית ולהגביר את הלחץ על ישראל בעיקר מאיו"ש. הם אינם מחויבים להסכמי אוסלו, אך אינם שואפים לבטל את הרשות הפלסטינית כמסגרת לפעולתם. במקביל, מתחזקות התארגנויות הטרור המקומיות, שאינן חלק מהארגונים הגדולים, אבל מקיימות איתן קשרים הדוקים. התחזקות החמאס וגורמי הטרור המקומיים היא גם תוצאה של ההיחלשות המתמשכת של הפתח כתנועה ושל הרשות ככלי השלטוני שלה. השחיתות, המתחים הפנימיים וההישגים המועטים המאיסו את הרשות על הרחוב הפלסטיני והיא מצטיירת כעושה דברה של ישראל, המחויבת לחיזוקה, באופן שיוצר דיסוננס עם הנרטיב שהיא עצמה מקדמת. לאור זאת הרשות משדרת מסרים סותרים. מחד גיסא היא מתייצבת לימין גורמי הטרור, מגבה אותם ומדגישה את חלקה ואת חלקו של פתח בטרור נגד ישראל, ומנגד היא מצפה שישראל תותיר בידיה את ההתמודדות עם גורמי הטרור.

רביעית, וכאיזון לשלוש המגמות הקודמות, בשושבינות ממשל ביידן הולכת ונבנית ארכיטקטורה של נורמליזציה בין ישראל לסעודיה, שאם תאומץ על ידי הצדדים תביא לשינויים גם בהקשר הפלסטיני. מחד גיסא היא תבהיר לפלסטינים כי העולם הערבי והאיסלאמי חדל להיות בן ערובה של הנרטיב הבעייתי שלהם ובכך עשויה לתרום בטווח הארוך לתהליך של חשבון נפש בקרב חלק מהחברה הפלסטינית. מאידך גיסא היא עשויה להביא לשינויים בשטח ולחידוש המשא ומתן ובה בעת להמריץ את מתנגדיה להגביר את פעילות הטרור.

קשה לקבוע אלו וקטורים חזקים יותר, אבל ניתן לומר שהסיכוי לשינוי המצב הקיים איננו מבוטל והוא גבוה מכפי שהיה מאז סוף האינתיפאדה השנייה ב-2007. בהיעדר יכולת להגיע להסדר קבע, המטרה של ישראל היא לשמר את המסגרת השלטונית של הרשות, אך לשנות את תכניה, להביא אותה לעמוד בהתחייבויותיה על פי ההסכמים, ולמנוע החמרה במצב, בדמות התלקחות של מערכת טרור נרחבת, תוך התגברות חוסר המשילות של הרשות והתחזקות של החמאס בתמיכת איראן.

כדי להשיג זאת על ישראל להגביר את הפעילות הישירה נגד גורמי הטרור, ובמיוחד חמאס, להרחיב את נוכחות צה"ל בשטח כדי למנוע פיגועים, לתבוע מההנהגה הפלסטינית לחדול מהפרת ההסכמים והפצת הנרטיב האנטישמי שלה, ולקדם נורמליזציה עם סעודיה ודרכה עם מדינות ערביות ואסלאמיות נוספות בתנאים שלא יסכנו את האינטרסים הביטחוניים והלאומיים שלה. במקביל יש להאיץ את ההיערכות ל"יום שאחרי אבו מאזן" ולוודא שאנו מוכנים לכל התרחישים,

שחלקם עלול לחייב התערבות צבאית.

הלקחים מאוסלו הם רבים. ראשית, הסכמי ביניים ללא הסכמה מראש על מתווה הקבע הם הרי סכנות. דחיית הדיון בנושאי הליבה, למרות חילוקי הדעות המהותיים ותוך פיזור אשליות, שאפילו הממשלה לא האמינה בהן, יצר את התנאים לכישלון. שנית, ניהול המשא ומתן ללא תשומות של אנשי המקצוע תרם לכך שרבין לא הכיר לעומק את הניואנסים של העמדה הפלסטינית (בראיית מנהלי המשא ומתן הזחוחים זה לא היה חשוב). שלישית, משעה שלא הקפדת על מימוש התחייבויות הצד השני ברגע שזיהית הפרה, גזרת את גורלך. כך היה לאחר נאום הג'יהאד וח'דיביה של ערפאת ביוהנסבורג ולאחר שהחדיר בשיירה עימה נכנס לעזה מחבל שכניסתו נאסרה.

מהטעויות צריך ללמוד ולהקפיד לא לחזור עליהן. לצערנו, אנחנו חוזרים לא פעם על טעויות כאלה, מתוך תמימות ורצון למנוע הסלמה בטווח הקצר ומעדיפים לבחור בעיוורון מרצון, כדי שלא להודות בכישלון.

פורסם לראשונה באתר N12 בתאריך 28.09.2023